

Piše: Veljko Vujačić

Dublji uzroci raspada Sovjetskog Saveza i Jugoslavije

Rusko kršenje međunarodno priznatih granica Ukrajine (koje je prethodno priznala i sama Rusija) dvadeset tri godine posle uglavnom mirnog raspada Sovjetskog Saveza nije predstavljalo samo upečatljivu i dobrim delom nepredviđenu promenu ruske spoljne politike, već i uvod u nasilnu konfrontaciju između delova etničkih ruskih i rusofonih manjina u južnoj i istočnoj Ukrajini i nove vlade u Kijevu u kojoj preovladavaju ukrajinski građani (od kojih nisu svi etnički Ukrajinici) iz zapadnog i centralnog regiona zemlje. Da li će novi ukrajinski režim uspeti da zadobije legitimnost kod etničkih Rusa i onih rusofonih građana koji su orijentisani prema ruskoj državi ili će se zemlja federalizovati ili pak ostati trajno podeljena duž etničkih i lingvističkih granica, ostaje otvoreno pitanje na koje nije moguće dati nekakav „teorijski odgovor“.

Ruski nacionalizam u svetlu aneksije Krima

Nije nemoguće zamisliti ni dezintegraciju Ukrajine kao jedinstvene države, iako se takav ishod čini manje verovatnim u svetlu velikog zapadnog pritiska na Rusiju da prekine s daljim kršenjem ukrajinskog suvereniteta. Kakav god bio ishod tog dramatičnog procesa, čitalac će imati puno pravo da se pita kako se ti događaji tiču osnovnih empirijskih i teorijskih tvrdnji iznesenih u ovoj knjizi. To pitanje izgleda još primerenije u svetlu činjenice da skorajši rusko-ukrajinski sukob i podrška nacionalističkoj mobilizaciji ruskih i rusofonih manjina od *nacionalizujuće* ruske države - ako je to zaista ispravan način da se opiše ono što se dešava - čine taj novi ishod neugodno sličnim procesima koji su doveli do nasilnog sloma Jugoslavije 1991. godine. Kao takav, on dovodi u pitanje snažno oslikan kontrast između ruskog i srpskog nacionalizma i različitih načina (miroljubivog spram nasilnog) raspada Sovjetskog Saveza i Jugoslavije 1991. godine, koji je bio definisan kao glavna empirijska zagonetka ove knjige. Pored toga, ako je naša analiza uticaja dugotrajnih istorijskih nasleđa na političke ishode ispravna, kako je onda uopšte bio moguć ovaj novi razvoj rusko-ukrajinskih odnosa? Šta

ostaje validno u našoj analizi i da li nas ruska aneksija Krima primorava da menjamo naše zaključke, teorijske pretpostavke i istorijsku analizu? Koji su faktori tokom dvadeset tri godine nakon raspada Sovjetskog Saveza omogućili ovaj radikalno drugačiji i velikim delom nepredviđeni preokret događaja?

(U jednom članku objavljenom 1996, anticipirao sam mogućnost promene u ishodu: „Uprkos periodičnim teškoćama u rusko-ukrajinskim odnosima u svetlu vrlo simboličkih i spornih pitanja kao što su status Sevastopolja, Krim i *Crnomorska flota*, kontinuirana migracija etničkih Rusa u Ukrajinu predstavlja proces koji pokazuje da ne postoji jaka *autentična* ruska netrpeljivost prema ukrajinskoj državi. Ipak, regionalna polarizacija glasova u Ukrajini duž jezičkih, i potencijalo nacionalnih granica, otvara pitanje da li će ta relativno prijateljska autentična stvarnost prevladati na dugi rok“. Onda sam ukazao na neke dodatne društveno-ekonomske i političke faktore koji mogu da političku ravnotežu pomere na stranu ruskih nacionalista. Videti Veljko Vujačić, *Historical Legacies, Nationalist Mobilization and Political Outcomes in Russia and Serbia: A Weberian View, Theory and Society 25 / 6*, december 1996.)

Rusija - Ukrajina - Srbija - Hrvatska

Pre nego što pružimo preliminarni odgovor na ova pitanja, bilo bi korisno da ukratko podsetimo čitaoca na strukturne i istorijske paralele između ova dva slučaja. Kao što smo videli u prvom poglavlju, ako posmatramo Ukrajinu kao grubu ekvivalent Hrvatske, Rusiju kao približni pandan Srbije, a ruske manjine kao funkcionalni ekvivalent krajiških Srba iz Hrvatske (kao i Ukrajina, reč *Krajina* znači graničnu zemlju, koja je, u jugoslovenskom slučaju, bila vojna granica između habzburških i osmanlijskih zemalja) koji su glasali za samoopredeljenje i ujedinjenje sa Srbijom, prkoseći Tuđmanovom režimu i nauštrb hrvatskog teritorijalnog integriteta kao *socijalističke republike*, dobijamo isti trougaoni odnos između nacionalizujuće države (Ukrajina), nove nacionalne manjine (Rusi u Ukrajini) i potencijalne nacionalne domovine (Rusije) koji se pokazao tako eksplozivnim u jugoslovenskom slučaju. Ta je paralela dodatno pojačana činjenicom da se na rusofone i *sovjetske Ruse* (to jest one koji su se identifikovali sa Sovjetskim Savezom kao svojom domovinom) može gledati kao na funkcionalne ekvivalente *Jugoslovena*, i to bez obzira da li su oni *etnički čisti* (Srbi, Rusi) ili etnički mešovitog porekla (na primer, iz srpsko-hrvatskih ili rusko-ukrajinskih brakova). Novi zvanični ruski narativ koji opisuje *majdansku vladu* u Kijevu kao sačinjenu od *neofašističkih* sledbenika ukrajinskog nacionaliste iz *Drugog svetskog rata*, Stepana Bandere, upadljivo je sličan zvaničnom srpskom narativu s početka 1990-ih godina u kojem je Tuđmanov režim bio prikazan kao naslednik hrvatske kolaboracionističke države iz rata. Još jedna sličnost sa srpskim slučajem se ogleda u tome da značajan deo ruskog i rusofonog stanovništva u južnoj i istočnoj Ukrajini gaji kolektivno sećanje na *Veliki otadžbinski rat* kao na pobjedu sovjetske Rusije nad „fašističkim hordama“ na način koji je paralelan kolektivnom sećanju mnogih Srba - bilo partizanskog bilo četničkog opredeljenja i porodičnog porekla - da su stajali na čelu ratnog otpora „fašističkim okupatorima i domaćim izdajnicima“ (da se poslužimo frazom iz posleratnog jugoslovenskog komunističkog diskursa). Konačno, naoružavanje „ruskih separatista“ iz Ukrajine posredstvom neformalnih kanala koji vode do ruskog državnog aparata kao i aktivnost paramilitarnih grupa kao samoproglašanih zastupnika „ruske stvari“ u Ukrajini podražavaju strategije Miloševićevog režima početkom 1990-ih godina, kad je *Jugoslovenska narodna armija* dala oružje Srbima iz Hrvatske i Bosne i kad je Jugoslavija počela do klizi u stanje sve veće političke nesigurnosti i eska-

Knjiga „Nacionalizam, mit, država u Srbiji i Rusiji (Dublji uzroci raspada Sovjetskog Saveza i Jugoslavije)“ Veljka Vujačića, koju je 2018. objavio beogradski Clio u prevodu sa engleskog Borislava R. Radovića, delo je u kome autor posvećenim istorijskim, sociološkim i politikološkim razmatranjem kolektivne svesti i društveno-političkih procesa u Srbiji i Rusiji, odbacuje često nametanu tezu o isključivoj odgovornosti vodećih političara za različit način raspada Sovjetskog Saveza i SFRJ. Ova knjiga ispituje ulogu ruskog, odnosno srpskog nacionalizma u raspadu Sovjetskog Saveza i Jugoslavije 1991. Zašto je ruska elita pristala na

raspad SSSR u skladu sa postojećim granicama sovjetskih republika, tako ostavivši oko 25 miliona Rusa van granica Ruske Federacije, odnosno zašto je srpska elita težila, a ujedno i uspela da mobiliše Srbe iz Hrvatske i BiH da se usprotive otcepljenju

teritorija na kojima su živeli, pitanja su na koja autor pokušava da odgovori, nudeći nova naučna saznanja. U svojim razmatranjima, autor ističe ulogu istorijskog nasleđa, nacionalnih mitova, kolektivnog sećanja i književnih narativa u oblikovanju dijametralno suprotnih odnosa prema državi u Rusiji, odnosno Srbiji. I dalje, kako su ti odnosi u sadejstvu sa drugim institucionalnim faktorima, doprineli različitim ishodima 1991. godine u slučajevima raspada dve države.

Danas, u dogovoru sa izdavačem, objavljuje odlomak iz te knjige. Oprema teksta je redakcijska.